

آشنایی با معمارک جهان

۴- جهان باستان

د- روم باستان (بخش اول)

لادن اعتضادی

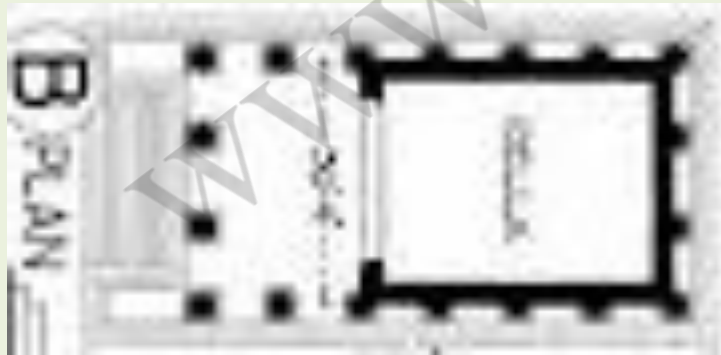
دانشکده معماری و شهرسازی

دانشگاه شهید بهشتی

۱۳۹۹-۱۴۰۰

معبد فورتونا ویریلیس

Rome, 'Temple of Fortuna Virilis' on the Tiber, second century B.C. (second half)(?)

این بنا چیست و چگونه آن را تحلیل می کنید؟

چند پرسش:

با توجه به عنوان این مبحث درس:

- چه شباهتی با معماری یونان باستان دارد؟
- شبیه کدام دسته از بناهای یونانی است؟
کاخ شورا؟ معبد؟ تئاتر؟ استادیوم؟ ...
- پله‌ها در این بنا نشانگر چه امری می تواند باشد؟
- راجع به مصالح بنا چه حدسی دارید؟
- ستون‌ها در کدام شیوه هستند؟
- مکان احداث بنا در داخل شهر است یا بیرون شهر؟

تطور معبد دورستونی یونانی در تمدن روم (معبد «مزون کاره» یا خانه چهارگوش)

شبهات‌ها و تفاوت‌ها را با بنای
اسلاید پیشین برشمارید.

فورتونا ویریلیس (داخل شهر رُم)

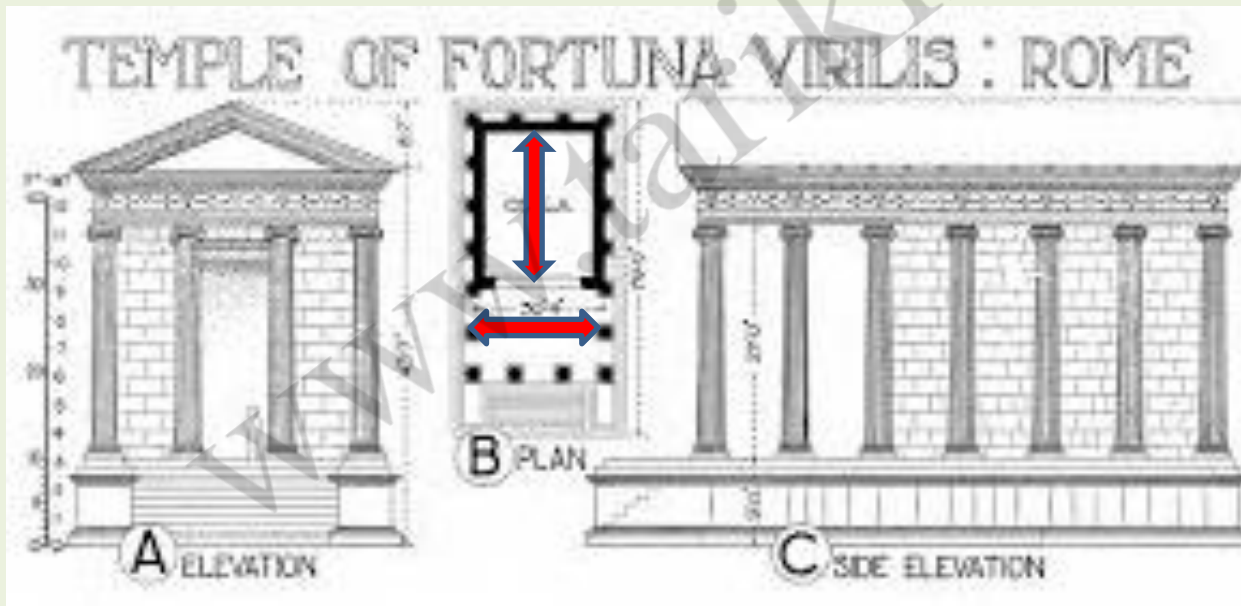
قرارگیری معابد شبه دورستونی رومی روی سکویی بلند (پدستال) و طراحی ایوانی ستون‌دار به عنوان پیش‌فضای ورود به داخل بنا با پلکان ورودی به صورت برشی مورب در حجم پدستال، که در نتیجه دو طرف پله دو سکوا ایجاد می‌شود و محل مناسبی برای قرارگیری دو مجسمه است.

معبد فورتونا ویرلیس

بناگرچه در ستون‌ها و تناسبات مدولار تابع الگوی یونانی است اما به علت رعنا تر شدن ستون‌های رومی نسبت به یونانی و نیز کاربرد ستون‌های کرنتین که بلندتر از ستون در دوشیوه دیگر هستند و تعداد ۴ ستون در عوض حد اقل ۶ ستون که در عرض معابد یونانی بودند و نیز قرار گرفتن بنا روی سکویی بلند، نمایی کشیده در امتداد قائم پیدا می‌کند که وجه تمایز تناسبات نما در معابد رومی نسبت به یونانی است که مستطیلی با کشیدگی افقی بودند. ارتفاع بلند سکو و پیش آمدگی آن از آخرین ستون، فضای مناسب ایجاد پلکان را فراهم کرده است. این بنا دارای یک «وستیبول» یا «پورتیکو» (ایوان ستوندار ورودی) است که ستون‌ها دور آن چرخیده‌اند. درونخانه مستطیلی یکپارچه در راستایی عمود بر مستطیل پورتیکو فضای اصلی معبد است.

در تصویر بالا بخش زیرین:

مقطع نشان‌دهنده، ایجاد فضای خالی (گره‌رو) در کرسی چینی بنا برای هواکش و عدم نفوذ رطوبت به کف بنا و همزمان سقف‌ها که با قوس اجرا می‌شده‌اند، است.

این بناها که روم را شبیه یونان متعلق به چگونه تمدن و محل احداث آنها نسبت به شهر چگونه بوده است؟

تمدن روم باستان دارای سه دوره تاریخی شامل: پادشاهی، جمهوری و امپراطوری بوده است. طولانی ترین و درخشان ترین دوره این تمدن دوره امپراتوری است که از ۳۷ پیش از میلاد تا قرن پنجم میلادی به درازا کشیده است.

* در دوره امپراتوری قرن های سوم تا پنجم میلادی، مقارن دوران «روم مسیحی» است و هنر و معماری آن تحت عنوان «معماری صدر مسیحیت» بحث می شود.

فوروم رومانوم : « مرکز تشریفاتی شهر رم، پایتخت امپراتورک روم باستان »

شکوه شهر (civitas) و اهمیت شهروند (civitas)، نماد قدرت امپراتوری روم باستان و شخص امپراتور نماد قدرت حافظ کل امپراتوری و شهرها بوده است. بنابراین شهر رومی مفهومی ویژه و متفاوت با پولیس‌ها (دولت‌شهر) یونانی داشته است، همانطور که «فوروم» متفاوت با «آگورا» بود.

شمه‌اک از تاریخ روم باستان

دوره‌های تاریخی تمدن روم:

۱- دوره پادشاهی (عصر کهن شهر رُم قرن هفتم تا ششم پ.م.) دوران روم باستان

۲- دوره جمهوری (۵۹۰ تا ۲۷ پ.م.) دوران روم باستان

۳- دوره اولیه امپراتوری

(از حدود قرن اول تا حدود پایان قرن سوم میلادی) دوران روم باستان

۴- دوران امپراتوری و مسیحیت

(قرن‌های چهارم و پنجم میلادی) دوران صدر مسیحیت یا عصر "قیصر و مسیح" (اصطلاح ویل دورانت)

شماره ۱ از جغرافیاک روم باستان

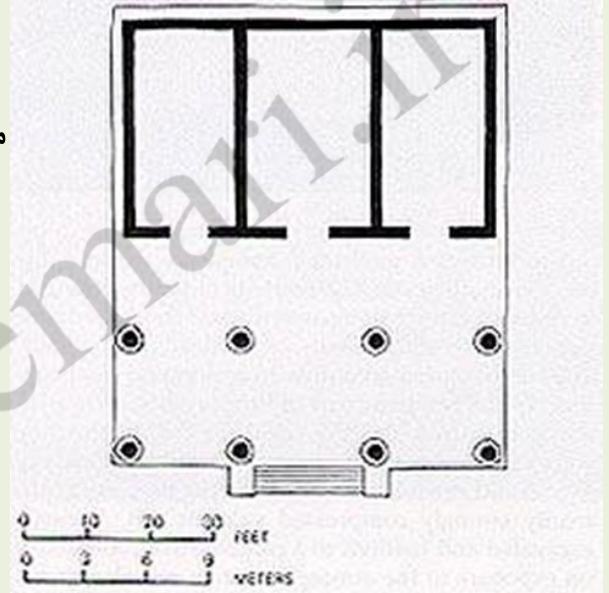
گستره امپراتوری روم در جهان باستان

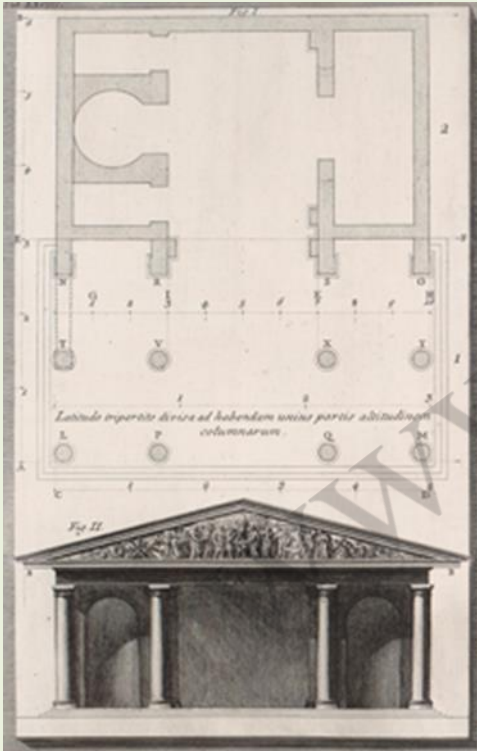
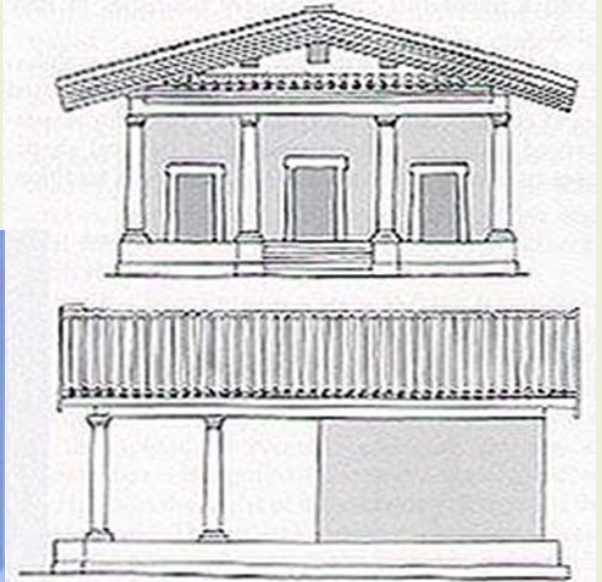
میراث اتروسکی - یونانی :

در آثار کهن
معماری روم
الگوی طرح

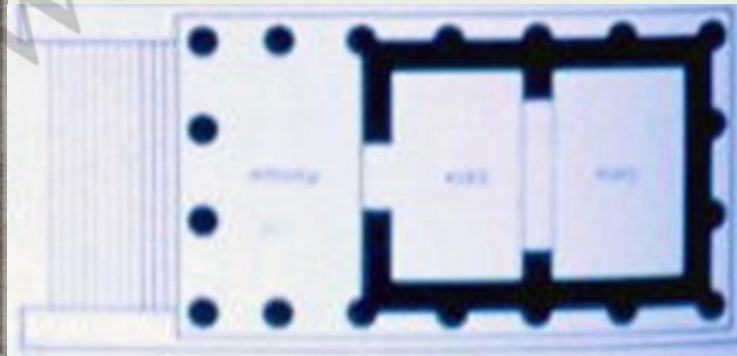
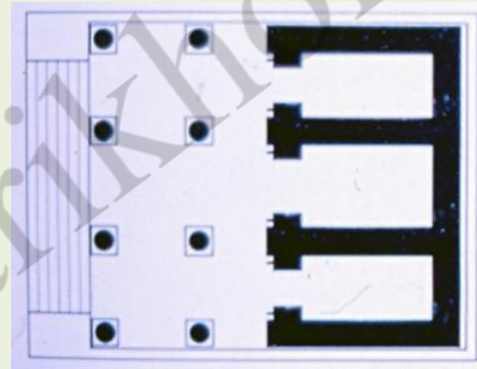
معابد اولیه در دوران
جمهوری روم:
درونخانه فضای
اصلی بوده با سازه
طاق و قوس
داشته اند.

سه بخشی شدن درونخانه میراث اتروسکی

پلان وسط
پایین با نظام
دو بخشی و
کاملاً متفاوت.

1. Rome, 'Temple of Fortuna Virilis' on the Tiber, second century B.C. (second half)(?)

معابد شبه دورستونے روم

کلیات معبد
"فورتونا ویریلیس"
در شهر رم

شمای کلی الگویی
برگرفته از یونان دارد با
شیوۀ یونیک و تترا استیل

کاربرد مصالح سنگ با
سازه طاق و قوس میراث
اتروسکیایی برای رومیان
بوده است که از بیرون
مشخص نمی شود.

تداوم سبک شبه دورستونی و با شیوه گرتین

معبد مزون کاره (خانه مربع) در فرانسه. نام بنا برگرفته از فرم راستگوشه آن است.

میتولوژی یا خدانشناسی رومیان
اقتباس از میتولوژی یونان است، اما
آداب مذهبی مانند اتروسکیایی‌ها در
داخل بنا انجام می‌شده است.

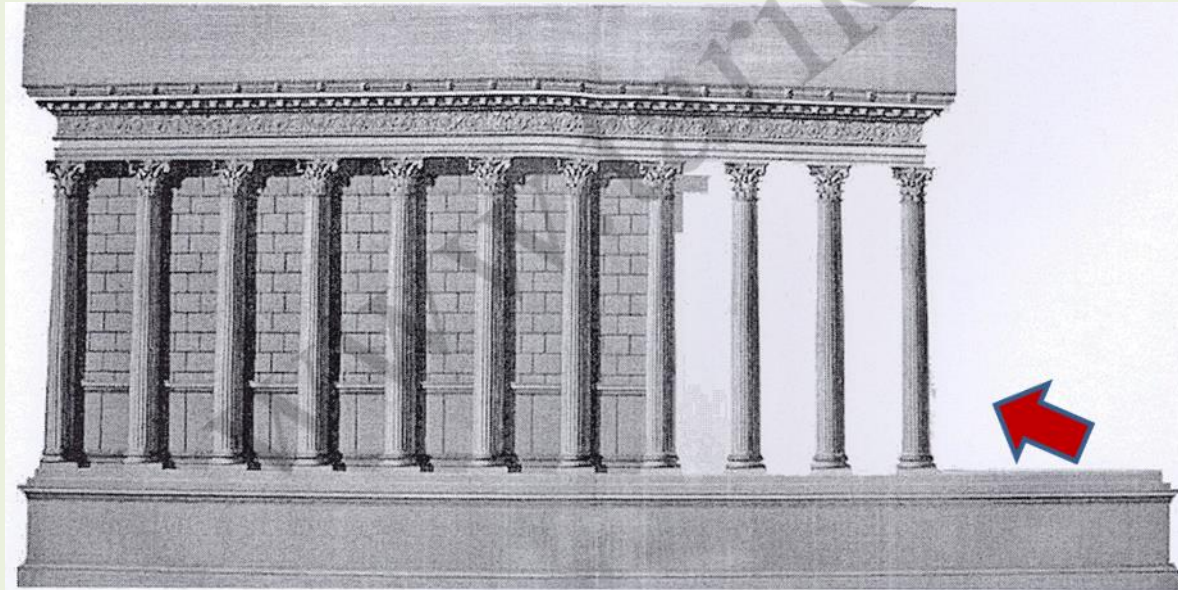
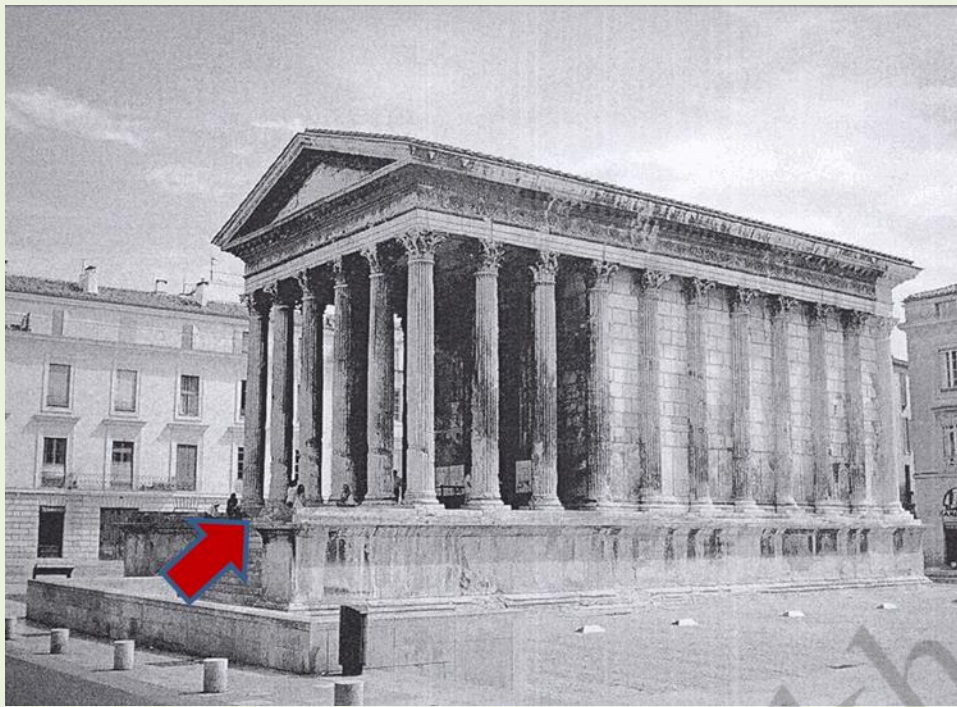
تحلیل فرم و فضا

در یک معبد شبه دورستونی:

ورود به بنا

اهمیت دارد، زیرا محل انجام مراسم، درونخانه است.

بنابراین نمای ورودی نمای اصلی و دارای اهمیت بصری است اما جبهه‌های جانبی چنین اهمیتی ندارند.

پرسش: آیا دیوارها به نفع فضای درونی عقب نشسته‌اند؟ یا ستون‌ها به نفع مسئله سازه به دیوار چسبیده‌اند؟

نماک جانبی بنا با ردیف ستون‌هاک چسبیده به دیوار

بر اساس درزهای افقی مشخص است که ستون‌ها از قطعات سنگ ساخته شده و شیارهای قاشقی هم دارند.

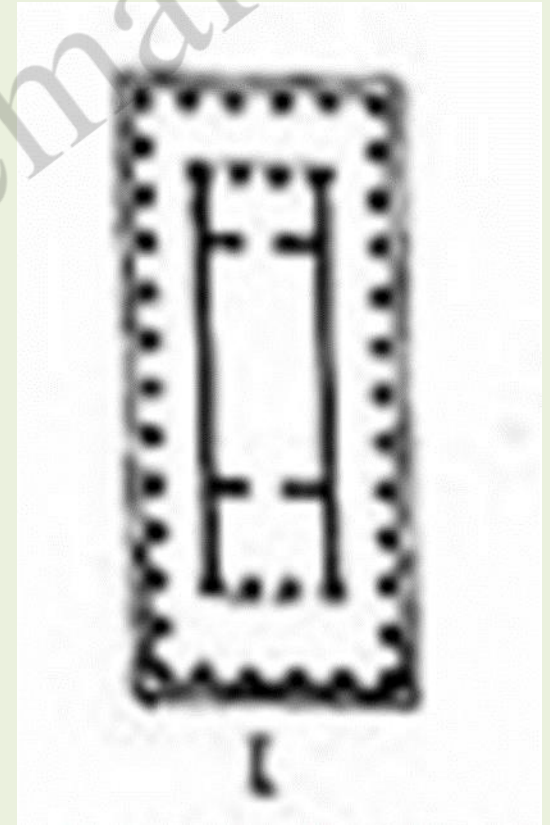
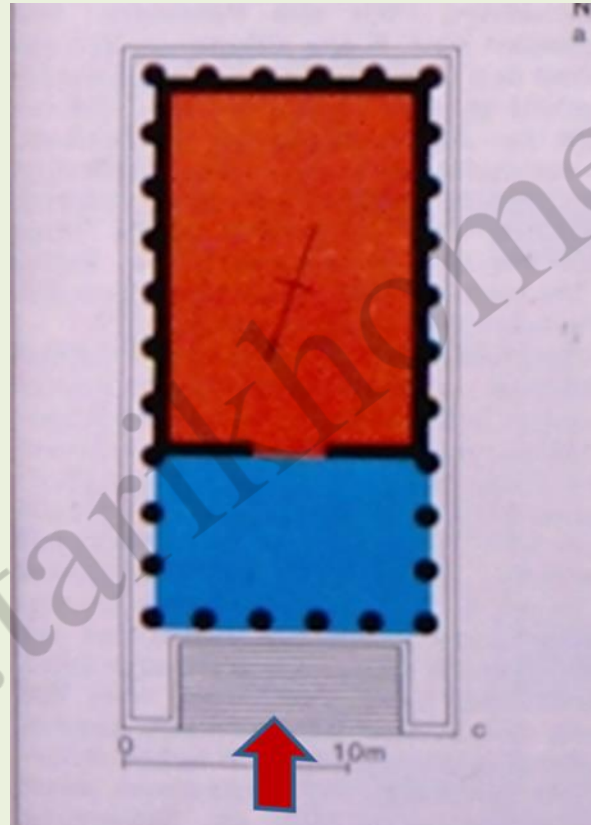
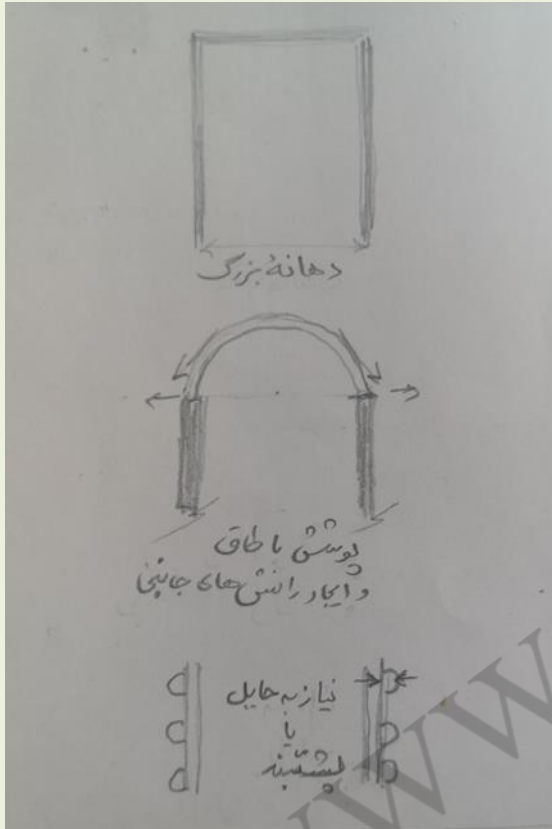

دیوارها سنگی نیستند و
با بتن نماسازی شبیه به
سنگ دارند

دو تفسیر برای اتصال دیوار با ستون‌ها

تفسیر سازه‌ای: به علت نیاز به خلق دهانه بزرگ، ستون همچون پشتبند دیوارها برای جذب رانش طاق نیم‌دایره سقف عمل می‌کند.

تفسیر فرم و فضا: عقب نشینی دیوار برای ایجاد درونخانه‌ای جادار و وسیع و حذف رواق دوربنا

اسکیس برای نمایش نیروی رانشی طاق و نیاز به پشتبند در دیوارها.

پهنای درونخانه معبد شبه دورستونی رومی (چپ) در مقایسه با معبد دورستونی یونانی (راست).

نحوه مواجهه با بنا در معبد رومی

تحلیل فرم و فضا،
بررسی تناسبات نما،
کلیت فضا و اجزای
فضایی، عناصر اصلی
و نمایش کارکرد
فضاها توسط ترکیب
عناصر.

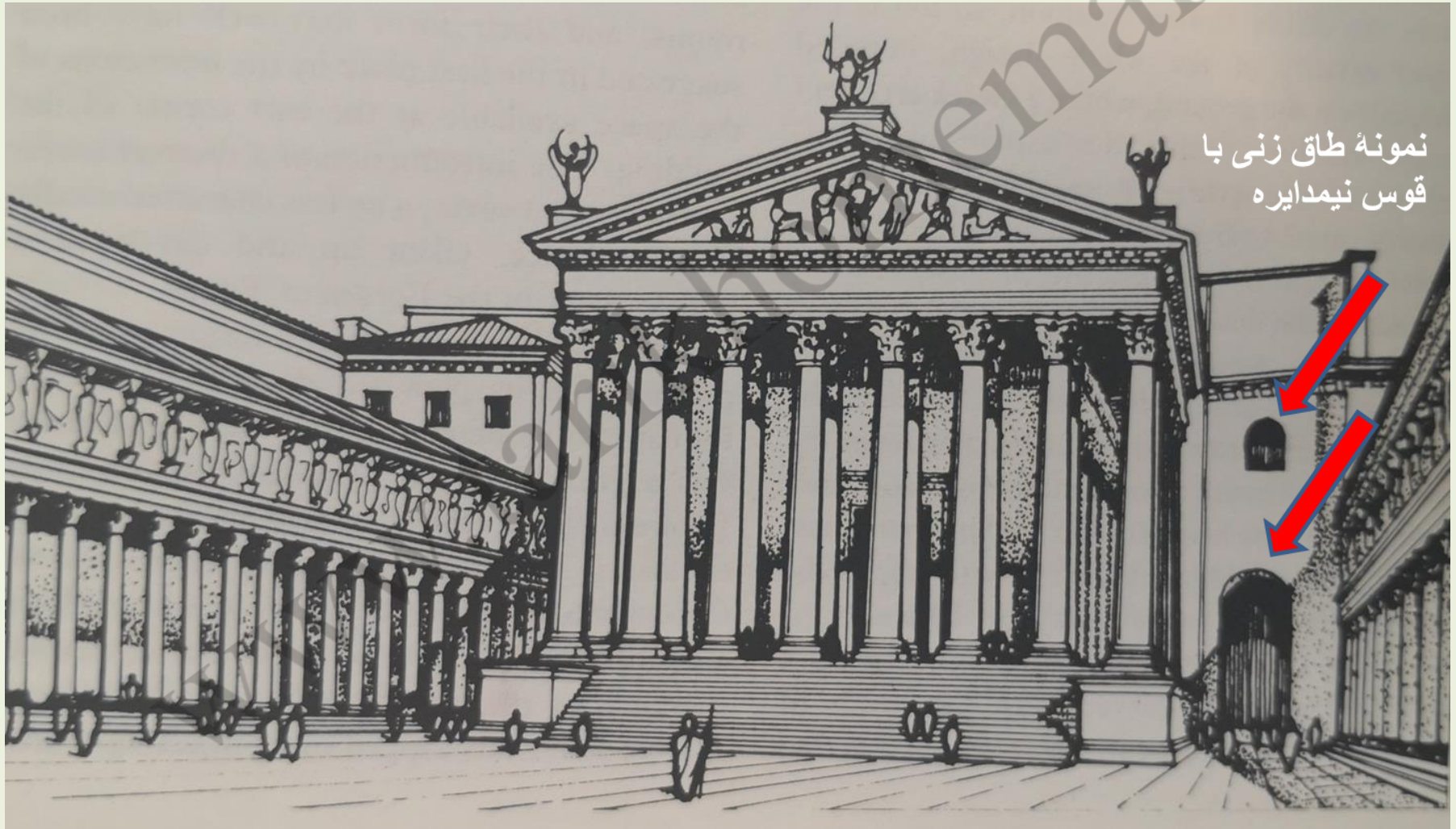
شیوه غالب در دوره
امپراتوری روم، شیوه
کرنتین بوده است.

«تصویر یک بنای هگزا استیل»

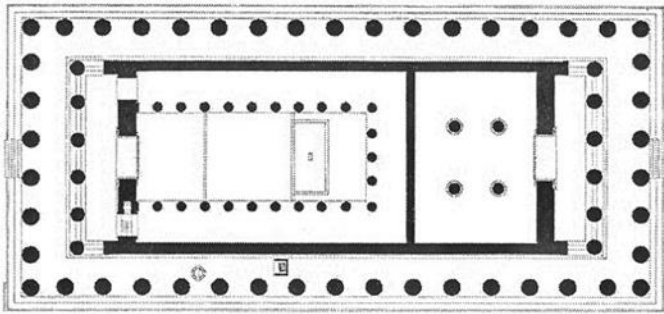
معابد رومی معمولاً در انتهاک یک حیاط رواقدار در کنار فوروم یا مستقلاً در انتهاک محور اصلی فضاک فوروم قرار داشتند.

نحوه مواجهه زائران با معبد همیشه از روبرو و در امتداد محور ورود به بنا بوده است

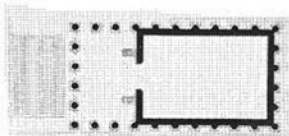

نمونه طاق زنی با
قوس نیمدایره

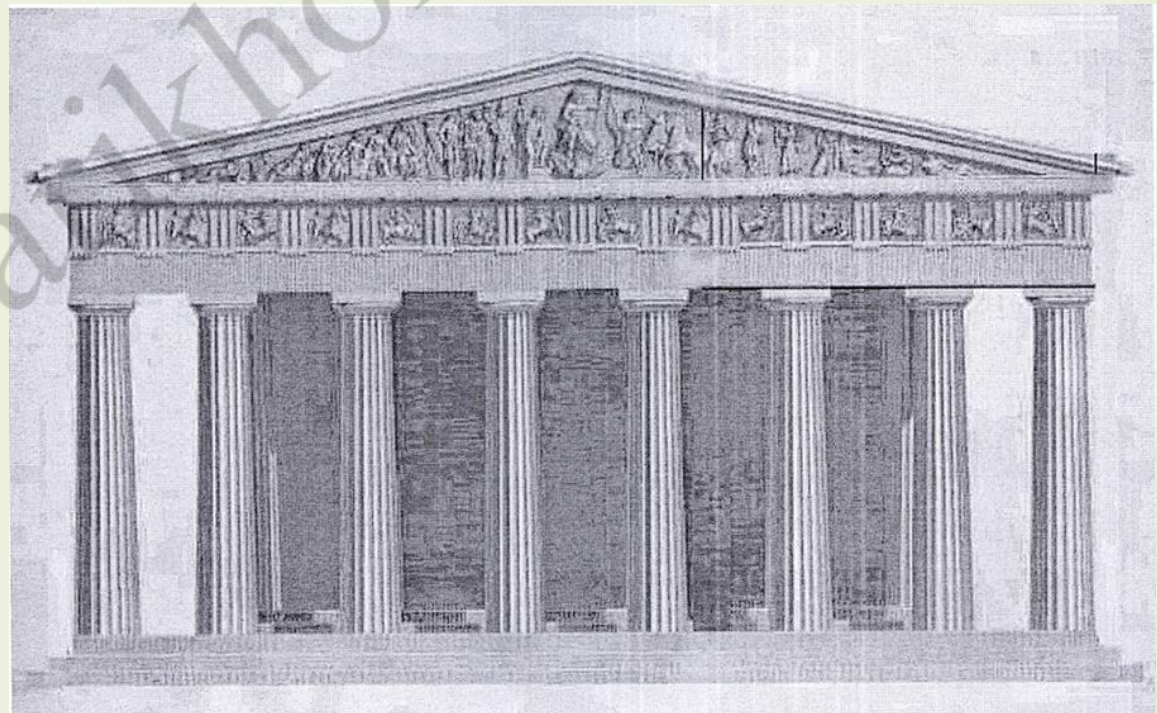
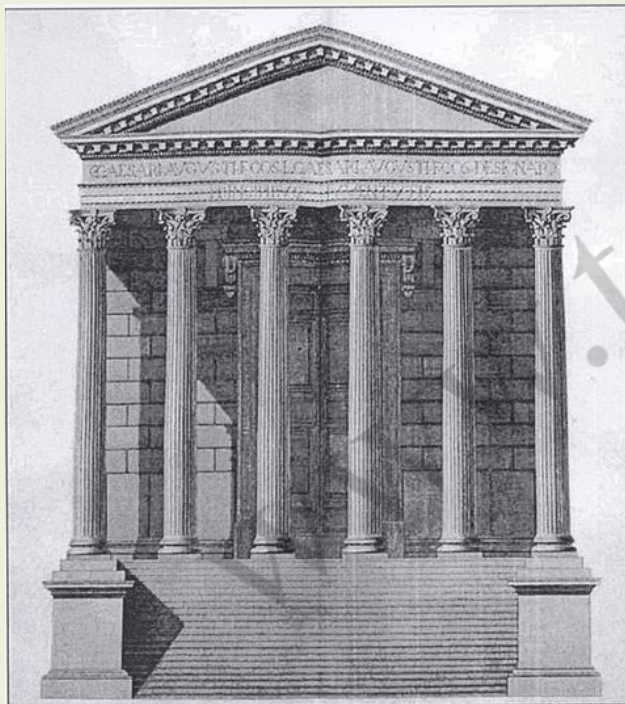
مقایسه نما و تناسبات آن در پارتئون و مزون کاره

این دو پلان با یک مقیاس هستند.

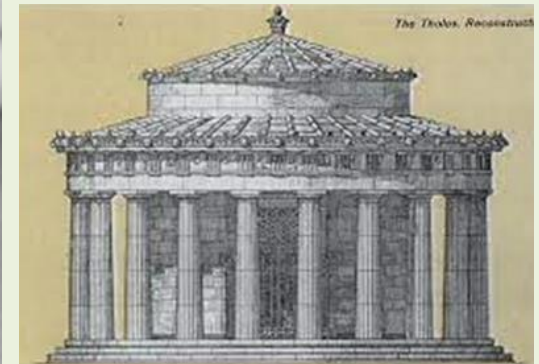

تفاوت تناسبات نما موضوع مهمی است.
مقیاس بسیار متفاوت دو بنا در پلانها مشهود است.

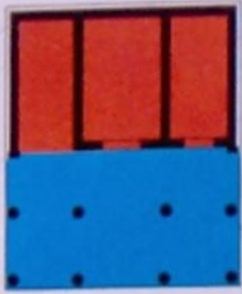
سرستون کُرنَتین رومی
ظریف تر وستون رعنا تراست

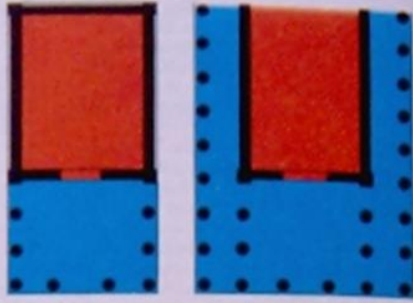
دو معبد دورستونی مدور رومی
با الگوی «تولوس» های یونانی
به شیوه کُرنَتین و دوریک

تطور معبد رومی:

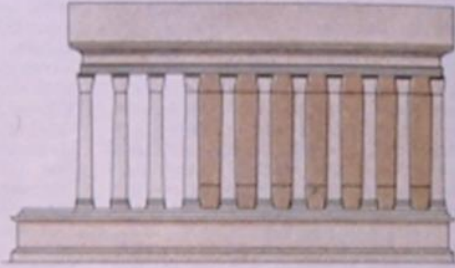
کاربرد همه شیوه‌ها و نیز نوع دورستونی و شبه دورستونی

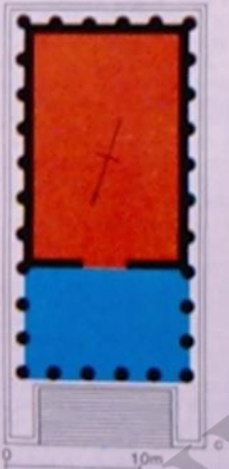
Etruskischer Tempel,
Schema (nach Wiegand)

Römischer Tempel, Schema (nach Vitruv)

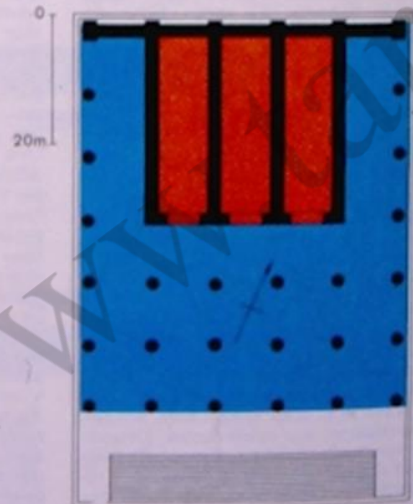

Nîmes: Maison Carrée
a Giebelseite, b Seitenansicht, c Grundriß

0 10m c

Cella
Vorhalle und
Ringhalle

Rom: Tempel des Jupiter Capitolinus

2. Cori, Temple of Hercules, late second century B.C.

تمدن روم با تمام تفاوت‌هایش به شدت
متأثر از فرهنگ و تمدن یونان بوده است

www.tarikhomemari.ir

منشاء تمدن روم

- اقوام اتروسک (۹۰۰ تا ۴۰۰ پ.م.) از عصر آهن تا برنز، با تمدنی پیشرفته در شرق تا شمال ایتالیا در مناطق اطراف ناحیه «توسکانی» و نیز جزیره کُرس حضور داشتند.

- در عصر کُلونی‌های یونان از حدود ۶۰۰ پ.م.، یونانیان تقریباً در کل سواحل ایتالیا شهرهای بندری تجاری خودگردان ایجاد کرده بودند.

• منشاء اصلی تمدن روم، اقوام ابتدایی لاتینی نژاد بودند که در مرکز ایتالیا از حدود ۷۵۰ پ.م. در منطقه‌ای به نام «لاتیوم» می‌زیستند و علاوه بر فرهنگ قومی از تمدن و فرهنگ اتروسکی‌ها و یونانی تأثیرات زیادی گرفتند.

به این ترتیب تمدن روم باستان بر بستر دو تمدن یونانی و اتروسکی و سه فرهنگ لاتینی، یونانی و اتروسکی پایه‌ریزی شد.

گسترش امپراتورک روم در حوزه مدیترانه

از شهر رُم در مرکز شبه جزیره ایتالیا تا سراسر پیرامون مدیترانه و تا دل اروپا و حتی تا جزیره انگلستان حوزه تحت سیطره امپراتوری روم بود.

حوزه مدیترانه یا دنیاک یونانی - رومی Greco - Roman World

(با بسط کولونی‌های یونانی به دور مدیترانه آغاز وبا کشورگشایی رومی‌ها تا عمق اروپا ادامه پیدا می‌کند)

نقشه

امپراتورک
روم شرقی
(نارنجی)

و

امپراتورک
روم غربی
(سرخ)

تمدن یونان با
کولونی‌هایش تا قرن
اول پیش از میلاد در
بنادری در تمام
سواحل مدیترانه از
جمله سواحل ایتالیا
حضور داشت.

قوم لاتین در لاتیوم با مرکزیت شهر رم از هزاره اول پیش از میلاد می زیستند. [لکه زرد]
اتروسک‌ها با تمدنی چشمگیر و مرتبط با یونان در شمال لاتیوم تا جزیره کُرس شمال ایتالیا
بودند. [بیضی سبز]. کولونی‌های یونانی در جنوب تا جزیره سیسیل متشکل بودند. [بیضی نارنجی]

مدیترانه یعنی «مرکز یا میانه جهان» (مرکز جهان یونانی - رومی)

حوزه وسیع کولونی‌های یونان در سواحل مدیترانه و نیز دریای سیاه

مسیرهای دریا نوردی یونانیان و تشکیل کولونی‌ها

پایین راست:
 جمهوری روم قرن
 ۵ پ.م. همزمان با
 یونان کلاسیک.
 پایین چپ:
 امپراتوری روم
 بعد از دوران
 هلنیستیک یونان،
 قرن ۲ (میلادی)

گسترش جمهوری روم در قرن اول میلادی

(تا قبل از جولوس سزار در ۴۴ میلادی)

تحلیل فرم و فضا

بناها و عرصه‌ها که اجتماع یک جامعه
شهر (Civitas) در تمدنی که میراث‌دار اتروسک و
یونان بود.

تصویر پایین چپ:

میدان اصلی یک شهر رومی که «فوروم» نامیده می‌شد با بناهای مهم شهری در اطرافش، این میدان که در عصر کهن بازار شهر بوده در دوره امپراتوری یک عرصه عمومی و تشریفاتی شهری در خدمت بزرگداشت قدرت امپراتوران شده بود.

تصویر بالا راست:

بخشی از «فوروم» شهر روم با بناهایی از دوران های مختلف همراه با ساختمان‌های دو طبقه

پرسش: تفاوت ماهوی اگورا با فوروم چیست؟

فوروم که جایگاه معبد اصلی در صدر آن است

سایر معابد به‌علاوه بناهای اجتماعی شهر از جمله مجلس سنا (کوریا)، همه در اطراف فوروم قرار داشته‌اند. بناهای ستون‌دار به سبک یونانی رواج دارند، اما ساخت بناهای چند طبقه از ابداعات رومیان است.

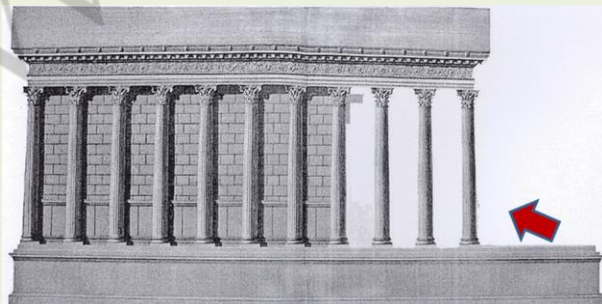
شهر روم در منطقه اک شامل هفت تپه ساخته شده بود.

(اما معابد لزوماً روی تپه‌ها ساخته نمی‌شدند)

شهرهای رومی در سرزمین‌های مفتوحه، عمدتاً در دشتهای مسطح احداث می‌شدند و معبد اصلی، داخل شهر و در صدر فوروم قرار داشت.

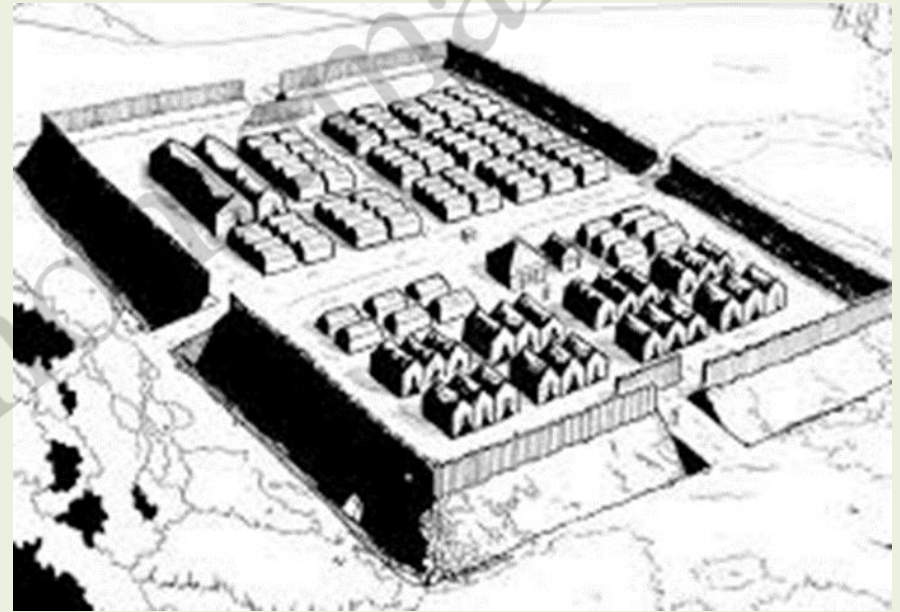
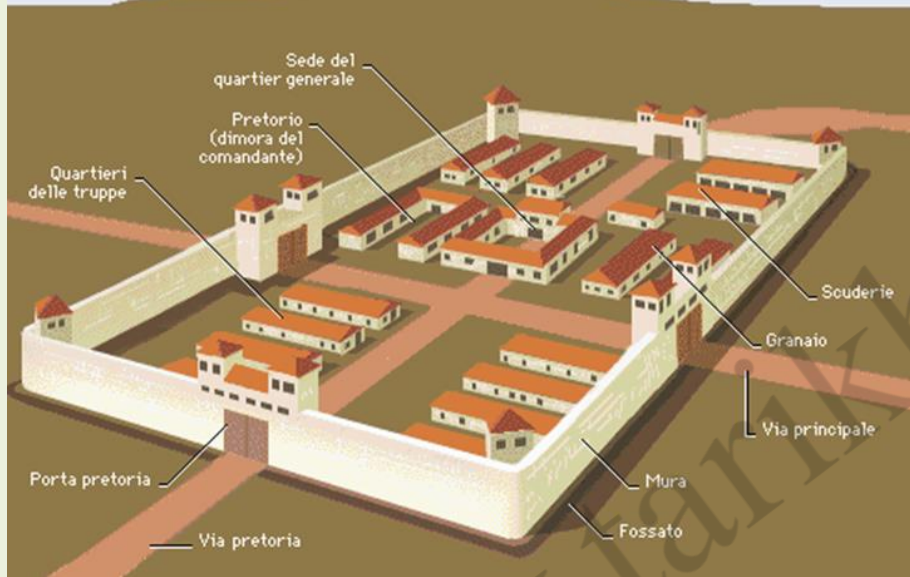
«آکروپولیس یا تپه مقدس محل تجمع معابد در فرهنگ رومی معنایی نداشت.»

معابد رومی برای اشراف به شهر، در مرکز شهر و بر روی سکوی بلندی ساخته می‌شدند.

Castrum Romanum شهرهاک از پیش طراحی شده روم

رومیان پس از فتح سرزمین‌های بیگانه، شهرهایی با طرح قبلی و با الهام از کولونی‌های یونان می‌ساختند، آن‌ها را «گستروم» نامیده و دارای طرح از پیش پرداخته، به صورت شطرنجی (هیپودامیک) بودند.

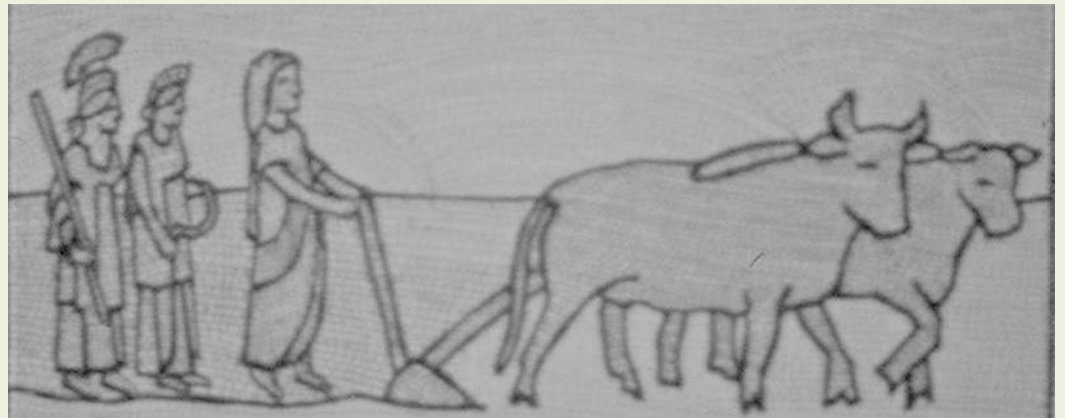
«گستروم»ها شهرهایی بودند که رومیان برای اقامت نظامیان فاتح و فرماندار رومی، در سرزمین‌های بیگانه می‌ساختند، آداب پی‌افکنی این شهرهای از پیش طراحی شده، طبق آداب اتروسک‌ها و طرح شطرنجی شهر برگرفته از الگوی "هیپودامیک" یونانی بود. گستروم‌ها مستطیل شکل و منطبق بر جهات چهارگانه و دارای چهار دروازه و دو خیابان عمود برهم بودند که خیابان شمالی - جنوبی «کاردو» و خیابان شرقی - غربی «دکومانوس» نام داشت. مرکز اجتماعی - تشریفاتی شهر یا «فوروم» در نزدیک محل تقاطع این دو خیابان بود. بناهای مهم شهری را در اطراف میدانگاه فوروم می‌ساختند.

آداب پی افکنے شہرہاگ رومی برگرفته از آیین ہاگ اتروسکے

با طرح شطرنجی برگرفته از شہر سازی یونانی

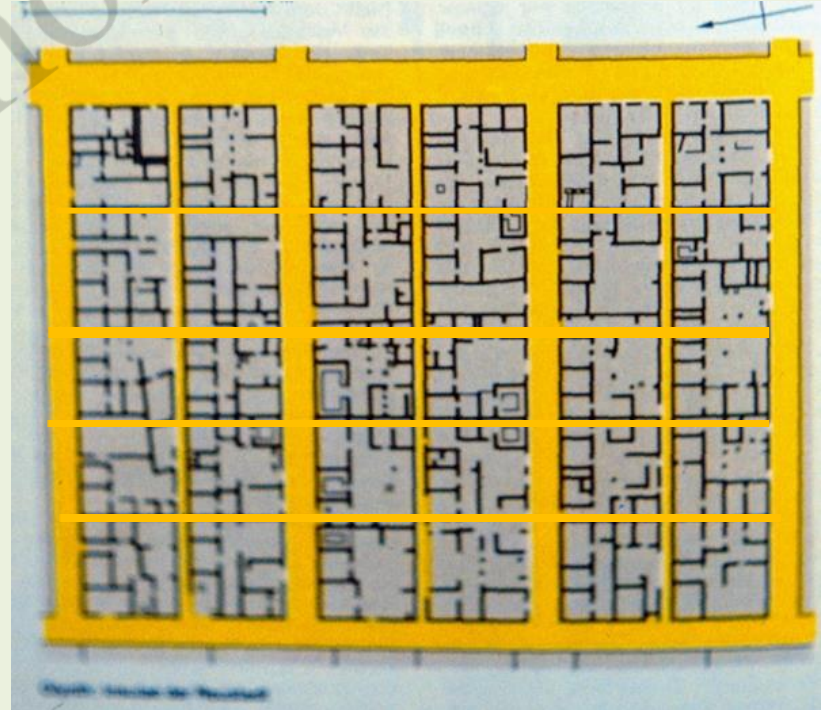
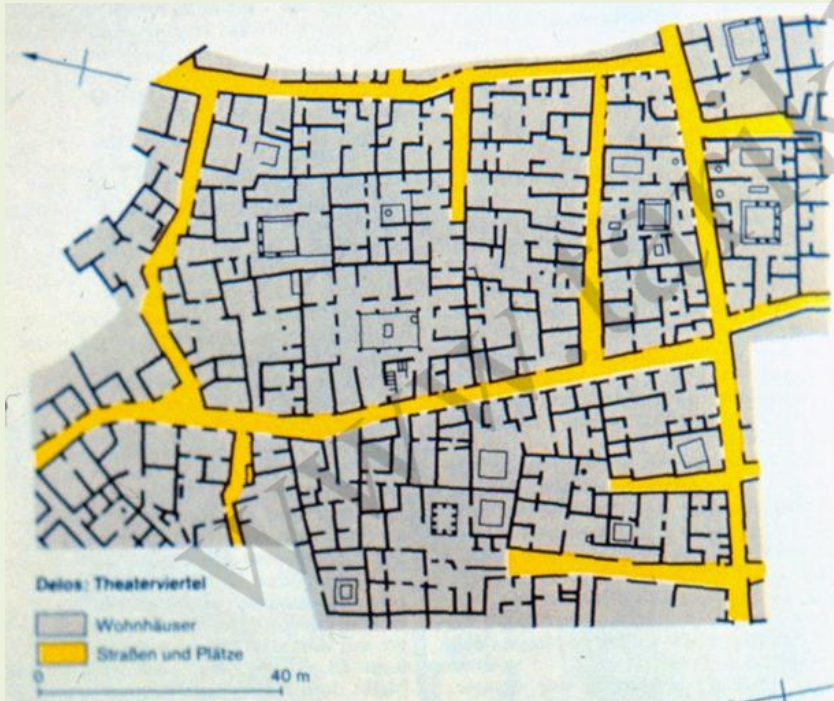
تصاویر راست: آداب تقدیس برای پی افکنی و
خیش زدن محدودهٔ حصار شہر رومی.

پایین چپ: لکہ سیاہ یک کستروم شطرنجی رومی
در مرکز یک شہر قرون وسطایی - رنسانسی.

تحول طرح شهرهاگ یونانی از نظام اولیهء خود رو (چپ) تا نظام ثانویهء طراحی شده (راست) الگویی برای گستردهای رومی

(در دوره کولونیهای یونان، طرحهای شطرنجی با تعیین عرض معابر اصلی و فرعی توسط هیپوداموس اهل شهر میلتوس (ملطیه) پیشنهاد شد اما حصار شهر یونانی غالباً به تبع توپوگرافی کوهستانی نامنظم بود، این طرح شطرنجی را هیپودامیک نامیدند و بعدها گستردهای رومی با حصار مستطیل و طرح هیپودامیک ساخته شدند.)

معمارگ دورهٔ امپراتورگ روم

www.tarikhnomemari.ir

ویژگی‌هاک معمارک روم امپراتورک

- عظمت گرا

- تجمع آثار بارز در شهر رُم، پایتخت امپراتوری

- پراکندگی آثار فراوان در سرزمین‌های تحت سلطه تا آسیای صغیر در شرق و انگلستان در غرب

- تحول مصالح و فنون ساخت نسبت به یونان (سازه طاق و قوسی و مصالح بتن رومی)

- استفاده بیشتر از شیوه گرتین (کمک به عظمت‌گرایی و شکوهمندی بناها)

- ساخت معابد شبه دورستونی (و بعضاً معابد دورستونی)

- قرارگیری معابد در حیاط‌های رواق‌دار بر روی سکویی بلند با پله‌های متعدد برای ورود

(تفاوت مهم با یونان از جمله تفاوت در تناسبات نمای معابد)

- وجود بناها و فضاهاى شهری متنوع (همچون یونان) مانند:

معبد (تمپو)، کاخ سنا (کوریا)، میدان شهر (فوروم)، بازار، حمام (ترمه)، میدان اسبدوانی و ارا به‌رانی (هیپودرُم)،

آمفی تئاتر (آرنا)، طاق نصرت‌ها، مجتمع‌های مسکونی آپارتمانی (اینسولا)، خانه‌های مستقل اعیانی (دُموس).

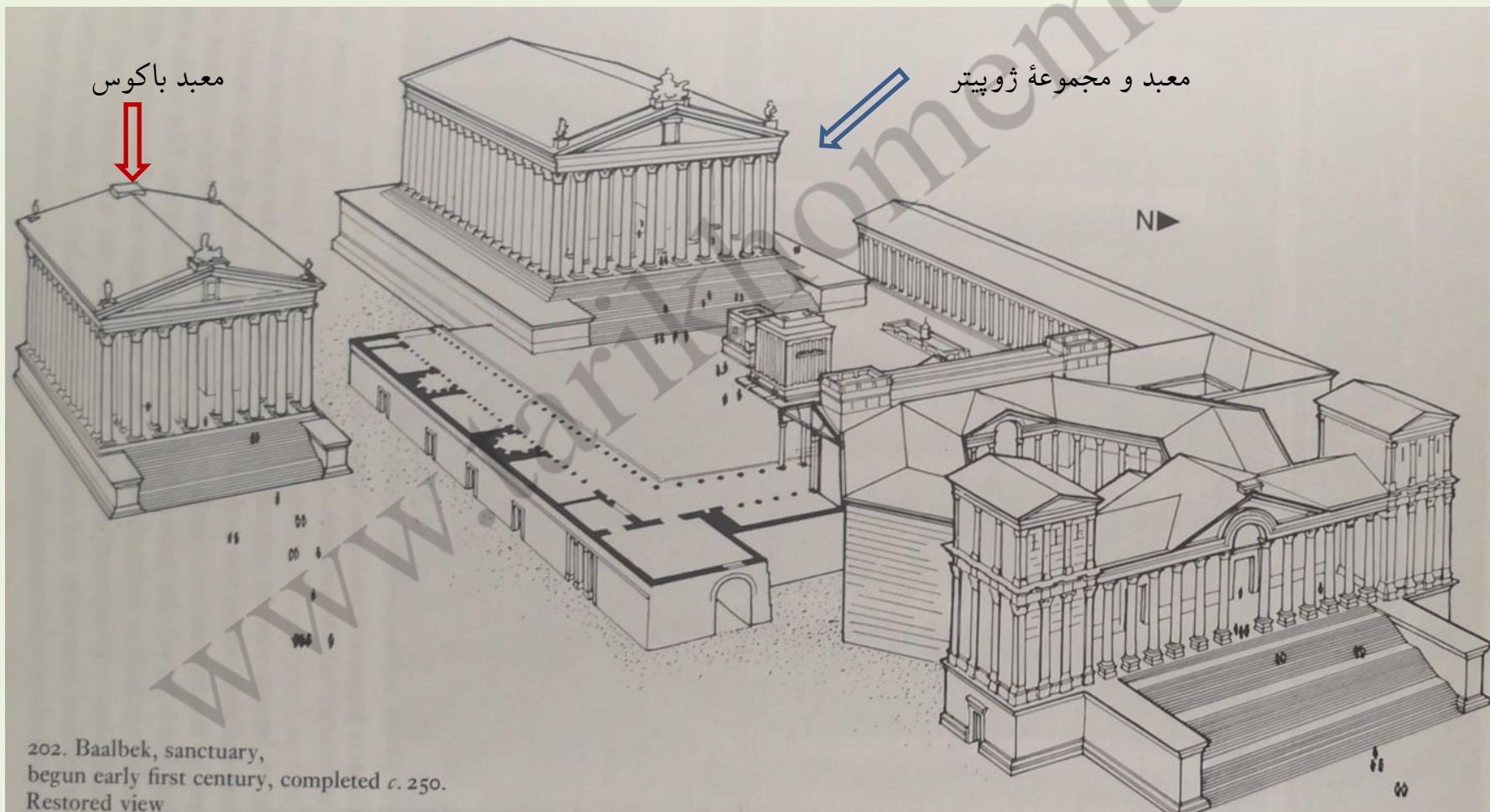
نمونه یک معبد «دور ستونی» رومی و عظمت آن

معبد باکوس در کنار مجموعه ژوپیتر در بعلبک لبنان بر روی سکویی بسیار بلند و به شیوه گرتین

بازسازی تصویر مجموعه بعلبک

معبد باکوس سمت چپ و مجموعه ژوپیتر که تخریب شده و معبد آن عظیم تر بوده، سمت راست

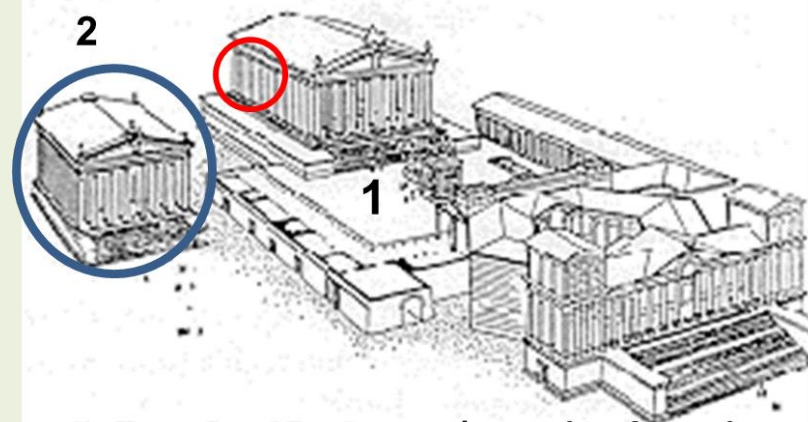
تصاویر مجموعهء عظیم معبد ژوپیتر در بعلبک لبنان

همراه معبد باکوس (داخل محدوده آبی)

ردیف شش ستون سرپا از
کل معبد ژوپیتر در بعلبک

Baalbek: Axonometric View

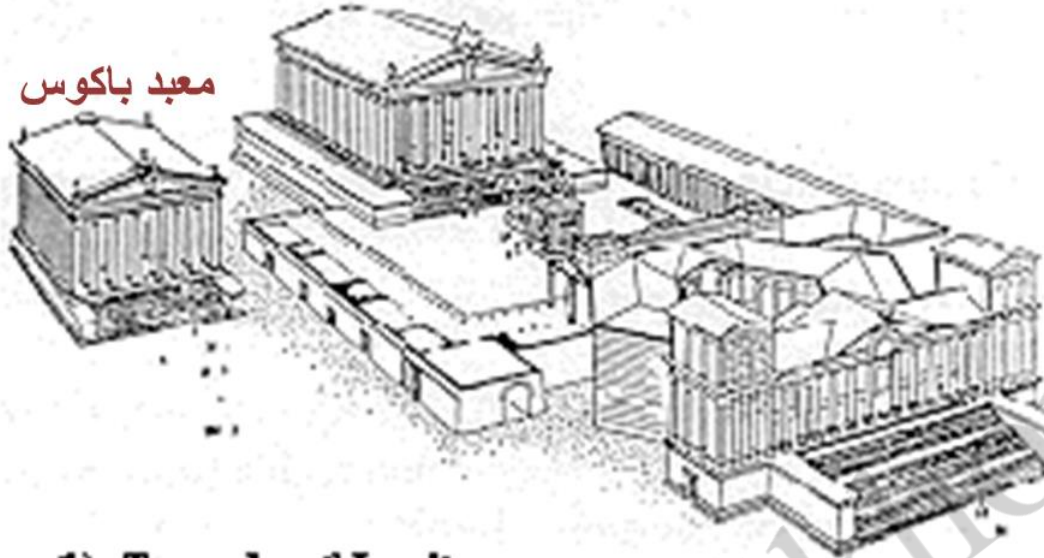

1) Temple of Jupiter 2) Temple of Bacchus

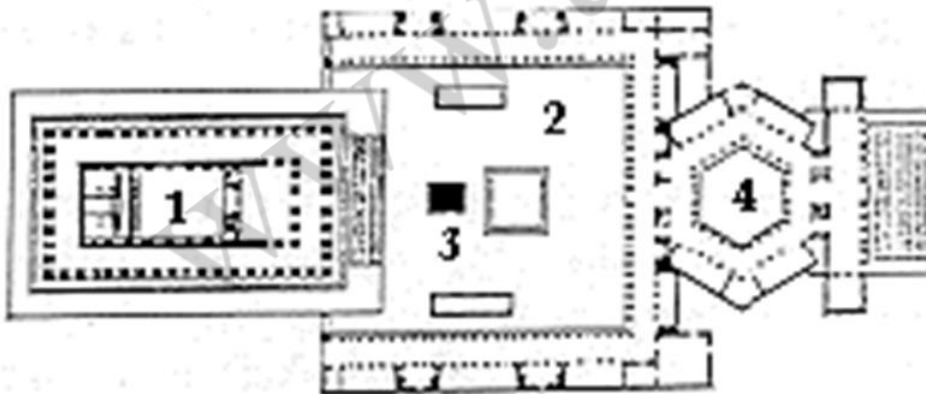
دایرهء سرخ
نشاندهندهء
تنهاستونهای
بجای مانده
از معبد
ژوپیتر
است.

Baalbek: Axonometric View

معبد باکوس

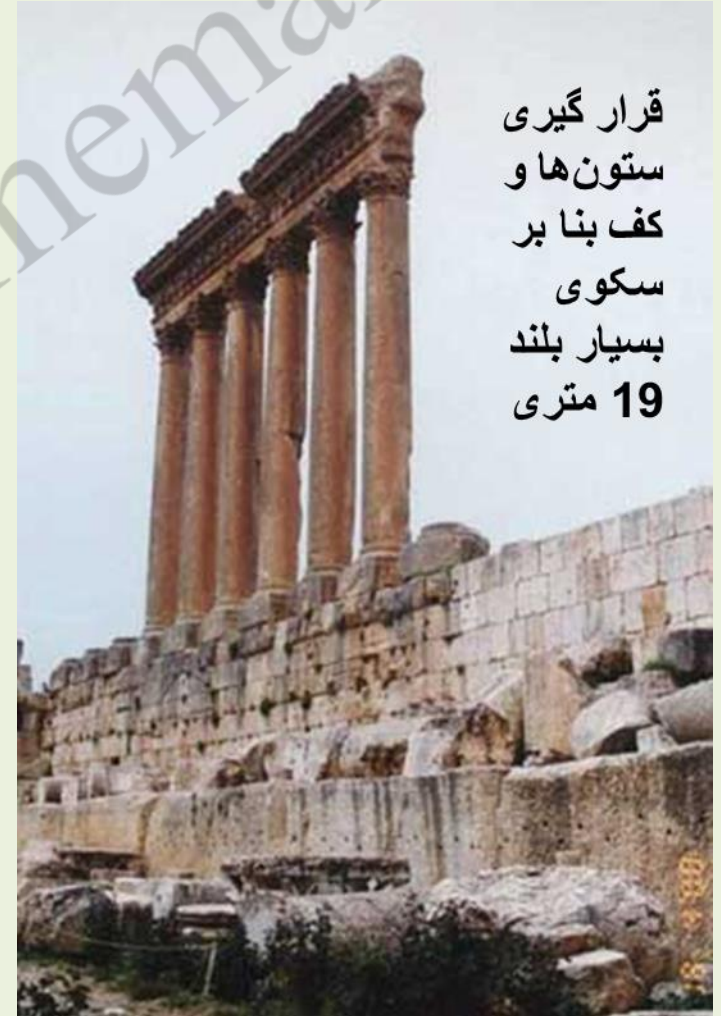

- 1) Temple of Jupiter
- 2) Forecourt
- 3) Sacrificial Altar
- 4) Hexagonal Forecourt and Propylaea

مجموعه معبد ژوپیتر در بعلبک

حیاط رواق دار و دروازه هشت ضلعی رواق دار و پلکان و رواق ورودی دیرتر ساخته شده اند.

قرار گیری
ستون ها و
کف بنا بر
سکوی
بسیار بلند
19 متری

پایان بخش اول از معماری روم باستان

www.tarikhromemari.ir